

МАРГІНАЛЬНА СВОБОДА ЯК СУТНІСТЬ ЛЮДСЬКОЇ ЕКЗИСТЕНЦІЇ

Соціокультурна динаміка початку XXI століття розгортається низкою багатомірних та складаних процесів, що знаходяться під тиском умов глобалізації. Зміни в сфері технологій, виробництва, соціальної взаємодії, економіки та політики, а також багато інших, що мали місце протягом всього попереднього століття, обумовили велику «відкритість» культур та соціального середовища і високу комунікативність. В результаті політичні та культурні межі стали розмитими та нечіткими. Наслідком всього цього стала поява нового типу маргінальної особистості на противагу маргіналу першої половини XX століття. Якщо раніше маргінальна особистість знаходилась на межі культур та суспільств в наслідок певних трагічних обставин та подібне становище оцінювалось як ненормальне, то сьогодні, в сучасній постмодерній культурі майже кожна людина близька до стану маргінальності та помежовості.

Це обумовлює актуальність дослідження проблеми про онтологічні засади маргінальності, а саме маргінальної свободи як сутності людської екзистенції.

Проблема формування та розвитку маргінальності привернула увагу достатньої кількості науковців – Ф.Броделя, М.Блока, Ж.ле Гоффа, Н.Еліас, Ж.Дюбі, К.Гінзбурга, Б.-У.Херельгера, обумовила соціологічний та подальший міждисциплінарний підходи до історичного поступу феномену маргінального представлені у роботах Р.Парка, Е.Стоунквіста, І.Гофмана, Ч.Кулі, Т.Парсонса, Г.Беккера та інших. Серед вітчизняних дослідників варто звернути увагу на роботи таких авторів як М.Абрамова, Є.Балабанова, С.Баньковська, М.Бурлуцька, С.Гурін, А.Гусєв, А.Істілєєва, І.Лапова, Н.Харламов.

Проте, не дивлячись на достатню кількість звернень, глибинні метафізичні корені маргінальності розглянуті не були. Тож, саме виявлення онтологічних коренів маргінальності і доведення гіпотези про те, що саме феномен свободи людини в межах її екзистенційної реальності постає таким підґрунтям і є *метою* даної наукової розвідки.

Маргінальність, будучи властивістю свідомості, дозволяє останній постійно змінюватись. В результаті цих змін свідомість формує у собі нові якості, які, об'єднуючись, дозволяють існувати їй як єдності. Зміни і рух, що так чи інакше відбуваються в свідомості, знаменують становлення останньої. Свідомість постійно знаходиться в процесі пошуку нових підвалин для самої себе. В якості необхідного показника переходу свідомості і її інобуття є свобода. Саме вона є показником можливості повноцінного буття свідомості. Характеристика свободи в її проявах вказує настановлення свободи як такої, що долає в собі випадкові форми. Саме свобода у своїй справжності як єдність всіх змістовних елементів. Становлення цієї єдності можливе в здійсненні свободи як такої, тобто ідентичності людини самій собі в якості нової себе [5, 82-83].

Свобода на шляху набуття своєї справжності здатна проявляти себе в різноманітних за спрямованістю формах. В якості такої варто розглянути маргінальну свободу. Зміст свободи може бути розкритий у двох модусах: свобода «для» чогось та свобода «від» чогось. В такому розрізі маргінальна свобода як свобода «для» чогось несе в собі аспект постійної зміни. Саме вона розкриває в собі сенс чистого становлення для пошуку нових форм, демонструє постійну незадоволеність, чисту потенційність та спрямовує свідомість на пошук нового змісту.

Маргінальна свобода вказує свідомості на саму можливість бути і дозволяє людині відбутись у якості потенції. Тому вона завжди стоїть «на початку», постаючи умовою людської реальності. Так Г.Гегель розкриває свою думку про початок таким чином: «Допоки є ніщо має виникнути дещо. Початок є не чисте ніщо, а таке ніщо, з якого має відбутись дещо; буття, таким чином, вже міститься в початку. Початок, значить, містить і те, і інше: буття і ніщо. Початок є не проявлена єдність буття і ніщо» [2, 61].

Маргінальна свобода проявляє себе в появі виключно відмінного іншого, у порівнянні з уже наявним зразком звичного буття. Забезпечуючи появу ніщо у бутті, вона проявляється у переході наявного в потенцію іншого. Вона існує як таке «інше», яке є інакше по відношенню до самого себе, таке що заперечує себе, змінюється [6, 49-55].

Маргінальна свобода – це характеристика свідомості, що містить елемент становлення, потенційність; вона є латентна сила. Все що є в ній нового виникає не з певної визначеної основи, яка визначається наявним буття, а з елементу невизначеності та невизначуваності, тобто свободи як такої. Всі визначеності виникають з темряви як самої себе – з чистої потенційності та невідомості. У порівнянні з визначеною річчю це є завжди певна змінна.

Якщо буття постійно знижується через ніщо як зняття будь-якої визначеності наявного буття,

як постійної незадоволеності наявним через можливість виходу за межі існуючих рамок, то свобода буде міститись в обох випадках одразу, точніше в проміжку між ними, в становленні, в переході.

Ми розглядаємо становлення як перехід буття посередництвом ніщо в інобуття. Перехід як рух є чиста потенція без найменшого прояву якості. Як становлення не має ані кінця, ані початку, так і потенція, що отримується тут, також буде безкінечною, і буде весь час виникати в нових якостях. Звідси і з'являється така характерна для свободи плинність і безперервність.

Без'якісність маргінальної свободи вказує на можливість народження іншої якості, інакше кажучи вона не беззмістовна, проте невизначувана. Ця спонтанність руху, що породжує через зняття нове буття або інобуття, і є становлення. В зв'язку з цим, становлення можна представити як синтез та злиття буття і ніщо. В цьому реалізується глибинний смисл маргінальної свободи, яка реалізує себе у пошуку нових основ [7, 88-89].

Постійна плинність та мінливість маргінальної свободи долає будь-яку фіксованість та оформленість. На цій основі варто зазначити, що вона не може мати жодної виділеної точки всередині себе: ані середини, ані кінця, ані початку. Становлення не може бути представлене як сукупність дискретних ділянок. Воно весь час алогічно плине, розтікається, і в той самий момент, коли свідомість виходить в русі за межі будь-якої визначеної точки, в цей самий момент ця точка зникає, йде в минуле і замінюється безкінечністю нових меж.

Маргінальна свобода як чиста потенція переходить від однієї точки до іншої, так і не проявляючи і собі самій жодної визначеності: описуваний перехід зовсім не передбачає фіксації. Проте він дозволяє Я ствердитись в іншій якості; воно перестає бути одним і стає іншим [7, 88-89].

Сама по собі діяльність свідомості є процес, в якому вона прагне перетворити все те сутне, на яке спрямована його активність, у свій власний новий зміст.

Перехід свідомості через становлення в іншу якість і зміна стає умовою «історичної динаміки свідомості», він здійснює сутність руху свідомості до самосвідомості, коли воно знаходить себе в набутті самого себе і в оволодінні своєю власною природою [4, 625].

Тож маргінальна свобода визначає маргінальну свідомість. Остання в своїй мінливості впізнає свою власну свободу як нічим не обмежену. В цьому проявляється її незмінна та справжня достовірність. Маргінальна свобода не витікає ні з чого стороннього, що полинуло б її різноманітний розвиток, не є результатом, вже усталеним фактом. Вона є діалектичний «неспокій», та суміш чуттєвих та мисленевих уявлень, відмінності яких співпадають та рівність яких так само розчиняється.

Проте ця свідомість, замість того щоб бути рівною самій собі свідомістю, дійсно є лише випадковий хаос, запаморочливий рух невинно породжую чого самого себе безладу. Вона є той хаос для самої себе, оскільки сама підтримує його і відтворює [3, 110].

Являючи собою постійний перехід, не маючи здатності зупинитись та явити себе завершеним, оскільки це суперечить його сутнісній природі, маргінальна свобода є випадковою для самої себе.

В маргінальній свободі як в переході прихована будь-яка можливість та потенційність. Ве, що отримає будь-яке найменування та буде зафіксоване. Вже тим самим буде вилучене з цього суцільного потоку та вже постане поза ним. Все це неминуче набуває певної просторової форми і є поставшим – результатом, а не самим становленням. Звідси становлення є вічний неспокій, вічна тривога [5, 84].

Проте, ця невизначеність до меж повна очікувань і сподівань, які, хоч і тривожать, проте дають надію. Ось що вабить у маргінальності, якого б характеру вона не набувала.

Така свідомість ніколи не завершується, не переходить у визначеність, у форму, ніколи не насичується, ніколи не припиняє пошуку. Така невизначеність є болісною і тоскною, проте становлення живе саме цією невідомістю, надихається нею.

Через становлення людині являється свобода «для», яка несе в собі зміст творчості та активності. Це означає, що сенс маргінальності розкривається у наданні свідомості можливості стати іншою. Свобода не має сутності, вона не підкорена жодній логічній необхідності. Саме тому про неї варто говорити те, що зазначав М.Хайдегер про Dasein: в ній існування переує сутності та керує нею. Проте, щоб свідомість дісно залишалась вільною, вона має докладати зусиль, утримувати себе в свободі [9, 270].

Людське буття – це можливість бути розкритим, тобто бути вільним. В цьому зв'язку можна говорити про маргінальну свободу як про перехід ніщо до буття, як про можливість бути, коли людина стоїть перед Ніщо, впускаючи його в свій світ, в себе, будучи для нього відкритою, або, що те саме, дійсно вільною.

Інакше кажучи сама людина є таке буття завдяки якому виникає ніщо або свобода як саме буття. Таким чином, свобода – як умова, необхідна для появи ніщо – не може бути віднесена до властивостей, що характеризують сутність, являючись для свідомості тільки можливістю бути через існування.

Так, на думку Ж.-П.Сартра, свобода виникає з ніщо і існує посередництвом людської екзистенції [6, 61-62].

Іншими словами, для того, щоб свобода здійснила себе, необхідна маргінальна свідомість людини. Така маргінальність людської свідомості існує як можливість бути, реалізуватись і для свого прояву вимагає сильної напруги та постійної роботи. Таким чином, маргінальна свобода, як необхідна умова переходу свідомості в іншу якість є необхідною властивістю, яке належало б, серед багатьох інших, сутності людського буття.

Маргінальна свобода людини передуює її сутності, вона є умовою, завдяки якій остання стає можливою, сутність буття людини «підвішена» в його свободі. При цьому маргінальна свобода не є вираження чистого буття або небуття, вона є їх взаємоперехід, в якому долається визначеність буття і порожнеча ніщо.

Дологічна відкритість свідомості – це абсолютна порожнеча. Ж.-П.Сартр називав таку порожнечу «дірою», «неагентованим оборотом самості», яку не можна зрозуміти, вона взагалі «до-розуміння». Саме така свідомість як абсолютна порожнеча і є чистою, абсолютною свободою [6, 62].

Ця властивість чистої свободи лежить в основі маргінальної свободи, щоб конструювати людську реальність в якості буття, яке є те, чим воно не є, і не є тим, чим воно є.

Вихід за межі сутнього визначається як трансценденція. Екзистенція потребує трансценденції, завдяки якій вона, така що не створює сама себе, вперше постає як незалежне начало в світі; без трансценденції екзистенція стає безплідною впертістю. В людському бутті трансценденція є маргінальністю.

Саме трансценденція вивільняє. В цьому пункті К.Ясперс слідує за С.К'єркегором, і зазначає, що людина, яка осягнула себе, виходячи зі свободи, тим самим осягнула свою трансценденцію, яка зникає і проявляє власне Я в свободі. Завдяки тому, що людині відкривається свобода, вона може вийти за межі сутнього. Саме тому в своїй онтологічній основі людина є істотою вільною і, відповідно, істотою маргінальною [5, 90].

Природа людини метафізична. Метафізика є основна подія в житті людини. Вона і є саме людське буття [8, 26]. Екзистенція – це виявлення всього, що в людині власне є, що відбувається в ситуації, коли анонімі сили логіки перестають діяти. Екзистенція вказує свідомості на можливість бути.

Будучи вільною, унікальною та невимовною, екзистенція взагалі нічим не де термінується. Будь-яка онтологічна фіксація екзистенції має бути спростована, оскільки через це виникає небезпека її опредметнення, уречевлення.

В суворому сенсі екзистенція не «є», а являє собою те, що може бути і що має бути. Так, при проясненні її сутності, вона, власне, постає не як об'єкт, до яког можна звернутись в процесі дослідження, а навпроти, вона відкривається людині в екзистенції тільки в процесі своєї реалізації. Екзистенція не підкорюється жодним загальним сутностям, законам чи правилам. А тому її ніколи не можна осягнути. Виходячи з загальних понять.

Філософія прагне піддати осмисленню свободу виходячи з логіки, а це є неможливим, оскільки логіка не пов'язана з маргінальністю. Вона вибудовує свої висновки в аспектах визначеності, в той час як реальне існування людини – екзистенція – наскрізь темпоральне, плине и постійно змінюється.

З іншого боку, основний принцип логіки є необхідність. А маргінальні аспекти свободи випадкові, одиничні в своєму роді та неповторні, несхожі один на одного. Їх можна помітити та описати, проте неможливо довести дедуктивним шляхом. Життя людини не є безперервно детермінований розумом процес, в ньому постійно відбувається несподівані зрушення та непередбачуваності. Екзистенція завжди опиняється у владі нескінченної маргінальної свободи, яка виникає з «ніщо» і не визнає жодних наперед ustalених правил та норм [1, 21].

Свобода, яка виходить з «ніщо» не дає людині спокою і задоволеності, вона постійно штовхає на пошук нових основ, говорить людині про інший світ. У зв'язку з цим свободу можна визначити як «порожнечу», недостатність буття, в яке включена людина. «Людина – це діра у Бутті» [6, 111].

Своєю включеністю, тобто своїм буттям, людина конститує Ніщо. Саме тому, людська реальність є недостатньою (Ж.-П.Сартр) [6]. Людина вільна, тому що невпинно відривається від самої себе і відділяється засобами ніщо від того, якою вона є, була і буде. Свобода – це саме те Ніщо, що міститься в серці людини і змушує людську реальність реалізуватись, замість того, щоб просто бути. Адже для людської реальності бути – це означає постійно обирати одного себе і відмовлятися від іншого себе.

За А.Бергсоном, свобода є індивідуальна дія, рух, який проявляється в глибинах особистої самосвідомості. Вона вказує свідомості на необхідність пошуку нового змісту. При цьому А.Бергсон розглядає зв'язок між «Я», «свободою» та «історією», що дозволяє свідомості творити себе через свободу. В умовах останньої проявляються глибинні стани людської душі, що постають у вільній дії, яка виражає весь

наш минулий досвід у новій якості [5, 92].

Ідея свободи становлення передбачає, що людина може і має постати дійсним посередником між царством свободи і царством необхідності, тією точкою, в якій обидва світи реально перетинаються, тим агентом, який робить можливим взаємодію цих світів.

Маргінальна свобода характеризується своєю першопочатковою невизначеністю, її сутнісна властивість полягає в постійному русі та змінах, які через безперервне зняття всіх визначеностей породжують нову визначеність. В основі того, що в світі з'являються порядок і форма лежить безлад, хаос, який будь-якого моменту може вирватись на волю [10, 108-109]

Основною маргінальної свободи постає первинна нерозподілена єдність ніщо і буття: свободи як ніщо і розуму як буття. Їх синтез і є процес становлення.

Іншими словами, засобами вільної дії людина всякий раз досягає свого начала, яке знаходиться в ній потенційно, а потім розкривається і досягає вічності. Тому людське існування – це безкінечне визначення себе у кожному своєму вчинку.

Людина є вільною за способом свого існування. Їй властива певна «основна свобода», яка, як умова, передує будь-якій виконаній свободі воління. Будь який сумнів, питання чи запит, тим більш запит про власну сутність демонструє, що ми не замкнені в безпосередньому, проте виходимо за його межі. Тим самим передбачається, що свідомість визначально та своєрідно відділена від будь-якої фактичної даності. Людина не зв'язана середовищем, як тварина. Вона не адаптується, вона адаптує і трансформує, змінює і змінюється сама [5, 93-94].

Людина є сутнісно глибинною і відкритою, здатною до пристосування і розвитку, і таким чином, вічно «не готовою». Тому маргінальність дає розуміння свободи первинної, стихійної, довизначеної, яка несе в собі чистий рух. Вона вказує на дійсність можливого та можливість дійсного буття, втілюючи в собі постійний перехід від одного значення до іншого.

Маргінальність відображає в собі поточність та мінливість свідомості, не зупиняючись ні на чому, являючи собою взрець свободи як форми, що заперечує. З рефлексією свідомість визначається та оформлюється, переходячи в іншу площину буття. Свідомість дає знання про себе, являючи його в завершній формі, тобто можна говорити, що з безкінечності маргінальної свободи випадає наявне буття та певна визначеність.

Маргінальна свобода проявляє байдужість, тобто вказує на протилежність будь-якої визначеності. В протилежному випадку вона через авторитарність втрачає власну сутнісну природу. Маргінальна свідомість виявляє повну неістотність та невизначеність змісту. В цьому і виявляється негативність маргінальної свободи, яка відбувається як всебічне формоутворення життя [5, 98].

Так, як авторитарності відповідає поняття усталеного самостійного буття, так і маргінальному відповідає процес його становлення, спрямованого на інобуття.

Маргінальна свобода показує діалектичний рух, зміст якого, переходячи від невизначеності до визначеності, втрачає свою сутність, виявляючи несуттєвість того, що для свідомості постає як визначене.

Маргінальна свобода зникає з появою будь-якої визначеності. Значить, смислом маргінальної свободи постає незгода з тим, що прагне закріпитись у свідомості; завдяки їй свідомість пізнає свою внутрішню свободу. Маргінальна свобода є атараксія мислення про самого себе, незмінна і дійсна достовірність для себе. З іншого боку, маргінальна свобода не є результатом становлення, вона є причиною, вказуючи на саму природу свідомості, яка постає «абсолютним діалектичним неспокоєм» [3, 110; 5, 98]. Вона утримує всі суперечності невіршеними і тримає себе по відношенню до них невизначеною також.

Так, маргінальна свобода в силу своєї мінливої сутності не має ані меж, ані визначень. Це змушує її виходити за межі цілісності в момент становлення, і позбавляє свідомість можливості визначитись і оформитись, завдяки чому маргінальна свідомість ніколи не знає себе а лише має про себе певне уявлення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гадамер. Г.-Г. Актуальность прекрасного / Г.-Г.Гадамер; [Перевод с нем.]. – М. : Искусство, 1991. – 367 с.
2. Гегель. Г.В.Ф. Наука логики / Г.В.Ф.Гегель. – СПб. : Наука, 1997. – 800 с.
3. Гегель. Г.В.Ф. Феноменология духа / Г.В.Ф.Гегель // Система наук. –Часть 1. – СПб. : Наука, 1999. – 444 с.
4. Лосев. А. Ф. Самое само: сочинения / А.Ф.Лосев. – М. : ЗАО изд-во Эксмо-пресс, 1999. – 1024 с.
5. Перевальская С.В. Теспоральность чистого сознания-времени (опыт феноменологического описания): дисс. на соискания уч. степени канд..филос.наук.: спец.: 09.00.01 – «онтология и теория познания» /

С.В.Перевальская. – Омск, 2007. – 156 с.

6. Сартр Ж. П. Бытие и ничто. Опыт феноменологической онтологии / Ж.-П.Сартр // Пер. с фр., предисл., примеч. В. И.Колядко. – М. : Республика, 2000. – 639 с.

7. Франк С. Л. Непостижимое / С.Л.Франк // Франк С.Л. Сочинения. – М. : Правда, 1990. – 608 с.

8. Хайдеггер М. Кант и проблема метафизики / М.Хайдеггер. – М. : Логос, 1997. – 165 с.

9. Хайдеггер М. Прологомены к истории понятия времени / М.Хайдеггер. – Томск : Водолей, 1998. – 384 с..

10.Шеллинг Ф. Философские исследования о сущности человеческой свободы и связанных с ней предметах // Соч. : В 2 т. – Т. 2. – М. : Мысль, 1989. – 121 с.

SUMMARY

The socio-cultural dynamics at the beginning of the XXI century unfolds next multidimensional and complex processes under pressure conditions of globalization. Changes in technology, production, social interaction, economic and political, as well as many others that have taken place during the previous century, caused a large "openness" of cultures and social environments and high sociability. As a result, political and cultural boundaries have become blurred and indistinct. The consequence of all this was the emergence of a new type of marginal personality as opposed to marginal first half of the twentieth century. If previously marginal person was on the verge of cultures and societies as a result of certain tragic circumstances, etc. position judged to be abnormal, but today, in contemporary postmodern culture of almost every person close to the condition of marginality.

A person's life – it is a process continuously determined by reason, it constantly happens unexpected and unpredictable shifts. Existence is always at the mercy of the infinite marginal freedom that arises from "nothing" and does not accept any pre-existing rules and regulations.

Marginal freedom shows dialectical movement, the content of which, moving from uncertainty to certainty, loses its essence, showing the irrelevance of that consciousness emerges as definitions.

Marginal freedom disappear with the advent of any certainty. Hence, the sense of freedom is marginal disagreement with the fact that seeks to gain a foothold in the mind; thanks to her consciousness perceives his inner freedom. Marginal freedom remains unchanged, it is the reliability of thinking for himself. On the other hand, the marginal freedom is not the result of formation, it is the cause, pointing to the very nature of consciousness, it becomes an "absolute dialectical anxiety". It holds all the contradictions and unresolved arises in relation to them as uncertain.

А.Ю. КРИВОРУЧКО

ФОРМИ ПРОЯВУ ФЕНОМЕНУ НЕЗАДОВОЛЕНОСТІ ЖИТТЯМ

Кожен феномен проявляється у різній формі, в залежності від середовища існування, причин виникнення і кола зв'язків. Форма – спосіб вираження і існування змісту.

Аристотель був переконаний, що немає ніякого платонівського світу ідей, ідея речі знаходиться в ній самій як форма. Форма - незмінна і вічна, саме вона робить предмет тим, що він є, а не навпаки. Форма виступала у Аристотеля в якості загального, а конкретні її втілення, речі - в якості одиничного. Аристотель, як і Сократ з Платоном, не заперечував, що наукове знання має бути знанням не окремих предметів, а знанням загального, але це загальне знаходилося для нього не поза речей (як у Платона), а в самих речах: знання повинно бути спрямоване на вивчення форми речей [1, 489].

Поняття форми не є у Ф.Бекона однозначним. По-перше, це — сутність (суть), що лежить в основі простіших властивостей, «природ». По-друге, це закон, за яким виникає й існує та чи інша «природа» Нарешті, це — причина. «Коли я кажу про форми, пише Бекон, — то розумію не що інше, як закони та визначення абсолютної реальності, які скеровують і засновують будь-яку просту природу, таку як тепло, світло, вага, в кожному з видів матерії й суб'єкті, здатному їх сприймати». Кількість таких форм, на думку Ф.Бекона, остаточна й незмінна [3, 181]. Опанування їх відкривав перед людиною безмежні можливості у відтворенні як окремих природ, так і їх різноманітних сполучень.

Сьогодні розуміння форми дещо відрізняється від думок філософів античності і середньовіччя. Форма є вираженням змісту, його обумовленням. Це внутрішня і зовнішня організація змісту, спосіб його існування, який має певну визначеність, стабільність і самостійність. Поняття форма використовується у значенні внутрішньої організації змісту, у цьому значенні форма отримує подальший розвиток у понятті структура [8, 67].